

Факултет политичких наука

Наставно-научном већу

На основу извештаја о урађеној докторској дисертацији Николете Томовић “Континуитет и промјене у спољној политици Европске уније“ Наставно-научно веће Факултета је на својој седници од 14. септембра 2017. године формирало комисију за преглед и оцену дисертације. Комисију чине Др Маја Ковачевић, ванредни професор Факултета политичких наука, Др Дејана Вукасовић, виши начни сарадник Института за политичке судије и Др Слободан Самарцић, редовни професор Факултета политичких наука, као ментор кандидаткиње. После прегледа рада комисија подноси свој

Извештај

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Николета Томовић је рођена 15. фебруара 1985. године. Дипломирала је на Факултету политичких наука у Подгорици 2007. године, на смеру дипломатија и међународни односи са просеком 9.96. Специјалистичке студије из области дипломатије завршила је на ФПН-у у Подгорици са просечном оценом 10, док је специјализацију из области америчких политичких и економских система завршила на Карловом универзитету у Прагу, Чешка Република 2007. године. Завршила је Дипломатску академију у Бечу, Аустрија 2009. године.

Децембра 2008. године магистрала је на Факултету политичких наука у Подгорици, на смеру Европске студије. Упоредо, завршила је постдипломски програм Master in Adriatic Region and Local Development на Универзитету у Болоњи, област безбедносне сарадње у Јадранско-јонској регији, на основу пуне стипендије СЕИ. Николета Томовић је од 2010. године докторанд на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на катедри за Међународне и европске студије. Добитник је стипендије Аустријске агенције за међународну сарадњу, образовање и истраживање за истраживачки боравак на Институту за европско право Универзитета у Грацу 2016. године.

Од почетка 2008. до краја 2010. године била је запослена у Министарству одбране Црне Горе, као саветник за међународне односе у Кабинету министра. Од

2008. године запослена је на Хуманистичким студијама Универзитета Доња Горица, као асистент на катедри за спољну политику и међународне организације. У Центру за мониторинг и истраживање ЦеМИ ангажована је од 2010. године као истраживач на програму европских и евроатлантских интеграција, односно од 2012. године као извршни директор. Говори енглески и француски језик.

Николета Томовић је аутор више научних радова, стручних текстова и студија из области практичне јавне политике. Излагала је на многобројним научним скуповима, конференцијама и округлим столовима у Црној Гори и иностранству.

Списак објављених радова

- Томовић Николета, Европска унија на међународној сцени – изазови заједничке спољне и безбједносне политике, у: Вујачић, Бељинац (ур.), Нова Европа и њена периферија, Зборник радова, Факултет политичких наука Универзитета у Београду и Удружење за политичке науке Србије, Београд, 2015.
- Goati V, Darmanovic S, Vukicevic B, Vujovic Z, Tomović N, Dedović V, Electoral and party system in Montenegro - a perspective of internal party democracy development, CeMI, Podgorica, 2015.
- Tomovic N, Vujovic Z, Dedovic V, Political activism of women in Montenegro, Cemi, Podgorica, 2015
- Tomovic N, Selic A, Transparency and defence in Montenegro, CeMI, Podgorica, 2015
- Tomovic N, Selic A, Assessment of the corruption risks in defense sector in Montenegro, CeMI, Podgorica 2015
- Vujovic Zlatko, Selic Ana, Tomovic Nikoleta, Analysis of the effects of anticorruption policies in Montenegro 2012-2013 and recommendation for improvement, CEMI, Podgorica, 2013
- Vujovic Zlatko, Selic Ana, Tomovic Nikoleta: Policy study: "Reform of anti-corruption institutions in Montenegro: How to make the system more efficient?" CEMI, Podgorica, 2009
- Tomović Nikoleta, Partnership between NATO and the EU in the fight against security threats in XXI century, MONET, Podgorica, 2012
- Vukadinović Čehulić Lidija, Tomović Nikoleta, Compatibility criteria for entry into the European and Euro-Atlantic Integration – case study Western Balkans, Journal of School of Euroatlantism, Bar, 2012
- Tomovic Nikoleta, Effects of European security policy, Journal of School of Euroatlantism, Bar, 2013
- Vujovic Z, Selic A, Tomovic N, Policy brief: "Reform of the anti-corruption institutions in Montenegro: How to make the system more efficient?" CEMI, Podgorica, 2009
- Vujovic Z, Selic A, Tomovic N, Policy study: "Sustainable institutional mechanisms for improving the minority representation in Parliament of Montenegro", CEMI, Podgorica, 2010

Николета Томовић има значајно искуство у области спровођења националних и међународних истраживачких пројеката у области европских и евроатлантских

интеграција. Чланица је Оперативног тела задуженог за спровођење Стратегије информисања јавности о приступању Црне Горе Европској унији 2014-2018. Као асистенткиња на Хуманистичким студијама, Николета Томовић изводи наставу из области међународних организација, спољне политике, приступања међународним организацијама и политике проширења Европске уније.

Докторска дисертација кандидаткиње Николете Томовић урађена је на 292 стране, рачунајући и списак литературе. Састоји се из увода, пет поглавља, закључка и списка литературе. У уводу ауторка износи основни став да је развојем своје спољне и безбедносне политике у постхладноратовској ери Европска унија настојала да ојача своју позицију глобалног актера и креатора међународне политике. Прво поглавље дисертације са бави општијим питањем, да ли је ЕУ међународна организација или наднационална заједница. Кроз еволуцију саме интеграције кандидаткиња уводи тему о развоју сарадње држава чланица у области спољне политике и безбедности. Друго поглавље посвећено је процесу конституционализације спољне политике ЕУ у ширем теоријском контексту трагања ЕУ за својим политичким идентитетом. У трећем поглављу изводи се концептуала страна спољне политике ЕУ са посебним освртом на изазове 21. века, који нису били на дневном реду када је формирама ова област интеграције. Четврто поглавље је истраживачки кључно, јер тематизује питање о континуитету и променама у спољној политици ЕУ, расправљајући о учинцима, донетима и иманентним границама ове посебне политике. Пето поглавље, као последње истраживачко, разматра развојне перспективе ове јавне политике ЕУ с обзиром на промењену слику међународних односа у последњој деценији. Најзад, кандидаткиња користи закључни део рада да би изложила свој научни став о будућности спољнополитичког идентитета Европске уније.

Дисертација је урађена на основу обимне и добро одабане грађе, примарних и секундарних извора који су побројани и списку литаратуре. Ту су садржани сви релевантни изворни документи за ову област, бројни научни чланци, зборници и ауторске књиге који реферишу на ову тему од времена њеног настанка на политичкој сцени ЕУ. Ауторка уз своју анализу често води дијалог са различитим становиштима о предмету дисертације, што упућује на њен вишедимнезионалан теоријски приступ.

2. Предмет и циљ дисертације

Основни предмет ове дисертације јесте деловање спољне политике Европске уније, укључујући и елементе њене безбедносне и одбрамбене политике, које је током искуства од две и по деценије показало значајне проблеме функционисања и делотворности. Отуда предметно усредсређење на “континуитет и промене” у спољној политици ЕУ.

Кандидаткиња полази од става да развојем заједничке спољне и безбедносне политике, а потом и развојем европске безбедносне и одбрамбене политике у постхладноратовском периоду, Европска унија настоји да ојача своју позицију глобалног актера и креатора међународне политике. Она истиче да је Унија у последње две деценије постигла значајне успехе у институционализацији спољне и безбедносне политике, као и развоју конкретних инструмената за њено спровођење. Овде се, међутим, отвара велико питање чији је одговор обухватио добар део предмета ове дисертације. Кандидаткиња у вези са тим истиче да за развој заједничке спољне и безбедносне политике није довољно створити одговарајући институционални оквир, већ је неопходно обезбедити одговарајуће услове да дефинисани циљеви буду спроведени у дело. Иако је уговорима из Рима, Мастрихта, Амстердама, Нице и Лисабона предвиђено да државе чланице избегавају вођење националне спољне политике која може угрозити европску спољну и безбедносну политику, Н. Томовић показује да су ретки примери у којима су чланице Европске уније заступале истоветне спољнополитичке ставове. Упркос чињеници да је Унија, од установљавања заједничке спољне и безбедносне политике (1992), покренула преко 30 цивилних и војних мисија, кандидаткиња поставља питање, колики је напредак заиста остварен на плану операционализације овог концепта.

У последњих неколико година, посебно због нарастајућих опасности по безбедност, спољна и безбедносна политика је постала једна од најзначајних јавних политика Европске уније. Упркос многобројним изазовима, од којих се највише истичу руковођење националним интересима и спољнополитичким приоритетима од стране држава чланица, Унија је тежила дефинисању *заједничке* спољне и безбедносне политике. Притом се у раду констатује да су дубоке разлике држава чланица по питању развоја политичке интеграције отвориле питање, да ли чланице заиста имају амбицију да Унију развијају као значајног политичког актера на међународној сцени. Зато се закључује да су њихова дубока неслагања, као и често опозитни спољнополитички

интереси, узрочници слабог политичког утицаја и неуспеха у изградњи европског политичког идентитета.

С тим у вези, у раду се анализира процес развоја спољне и безбедносне политике Европске уније, идентификују кључни елементи који су омогућили континуитет у њеном развоју, као и кључне промене које су подстакле већу политичку интеграцију држава чланица. Циљ дисертације је усмерен на истраживање кључних догађаја који су подстакли државе ЕУ да унапреде ниво политичке интеграције, као и на идентификовање кључних препрека који онемогућавају заузимање истоветних спољнополитичких ставова држава чланица у деловању на међународном плану.

Предмет истраживања обухвата и анализу институционалног оквира и начина функционисања спољне политике Европске уније, сагледавање политичких, историјских и нормативних трендова њеног развоја. Идентификовани су елементи континуитета, као и елементи кључних промена које је карактеришу. Европска унија је интензивно, иако не са већим успесима, градила свој политички идентитет, како би изградила ефикасан механизам као одговор на глобалне и регионалне изазове. У том циљу, Европска унија је од Мاستрихта до Лисабона развијала и унапређивала нормативни и институционални оквир заједничке спољне и безбедносне политике. Управо је рад усмерен на истраживање питања колико је формализовање, институционализација и само спровођење спољне и безбедносне политике утицало на јачање позиције ЕУ на међународној сцени и профилисање њеног политичког идентитета. Уједно, сагледавајући могућности даљег и дубљег интегрисања чланица, истраживање је дало одговор на питање, да ли и у којој мери су вишедеценијски напори ка изградњи европске спољне политике успели да преобликују националне спољне политике. У том циљу, рад је усмерен и на дефинисање кључних изазова и препрека развоја ЗСБП, како оних који потичу из нормативног и институционалног оквира, тако и оних који потичу из деловања самих држава чланица, а који онемогућавају Унији да оствари значајније успехе у стварању заједничке спољне политике. На тај начин, истраживање је дало одговор на питање, да ли је јединствен наступ држава чланица, када је у питању спољна и безбедносна политика ЕУ, могућ и у којој мери.

На основу своје анализе кандидаткиња тврди да структурна ограничења ЗСБП везана за сам нормативни оквир потичу од чињенице да кључне надлежности у

креирању и спровођењу ЗСБП и даље имају институције у којима су заступљене државе чланице, примењујући једногласност као доминантан принцип доношења одлука. Наднационалне институције и процедуре овде не играју улогу, тако да се ова политика и даље развија искључиво на основама међувладине сарадње. Иако је Лисабонски уговор донео значајне промене и унапређења у области ЗСБП, при чему је у значајној мери поједностављена изузетно сложена структура Уније обједињавањем три стуба у једну јединствену творевину, нису нестале разлике између различитих европских политика у односу на правне инструменте који их регулишу и надлежности које имају државе чланице, односно Унија. Тако је заједничка спољна и безбедносна политика остала изван главног корпуса права Уније. Многобројним изменама у структури Уније долази до знатног приближавања некадашњег првог и трећег стуба, док заједничка спољна безбедносна политика, односно некадашњи други стуб, остаје издвојена. ЗСБП се и даље разликује по посебним поступцима за доношење одлука у овој области, али и по томе што Суд правде ЕУ готово нема надлежности у овом подручју, због чега је и само поштовање општих начела Уније, иако обавезујуће за институције и државе чланице, доста ограничено.

Уз наведена институционална и нормативна ограничења кандидаткиња говори и о непостојању политичке воље код држава чланица за одрицање од суверенитета. Овде је очигледан утицај националних спољних политика, националних интереса и традиција држава чланица на обликовање европске спољне политике, Осим тога, наводи и несагласност држава чланица по питању односа према НАТО савезу. Реч је о елементима који представљају структурне препреке у развоју европске спољне политике. С тим у вези, у раду је показано како се ова ограничења рефлектују на спровођење заједничке спољне и безбједносне политике у пракси.

Изражена различитост и хетерогеност између држава чланица, као и проблем усклађивања процеса проширења и продубљивања интеграционог процеса, условила је потребу за дефинисањем различитих механизма флексибилне сарадње. С тим у вези, истражено је питање, да ли и у којој мери облици флексибилне сарадње представљају кључ даљег развоја ЗСБП, или, пак, „диференцирана интеграција“ отежава свеукупни развој европске интеграције у смеру стварања „Европе у више брзина“. Истражујући питање, да ли чланице користе механизме флексибилне сарадње за остварење сопствених националних интересе, кандидаткиња је у виду студије случаја анализирала деловање ЕУ у оквиру мисије Артемис у Конгу.

Успешност спровођења заједничке спољне и безбедносне политике, деловање држава чланица у односу на њене приоритете и правце развоја, истражено је кроз анализу деловања Уније у неколико оружаних сукоба: на просторима бивше Југославије током 90-их година XX века (криза у Босни и на Косову и Метохији), у израелско-палестинском сукобу, као и у ирачкој кризи у периоду од 2002. до 2004. године. Кроз призму деловања Уније у овим сукобима, рад је показао у којој мери је деловање држава чланица на међународном плану представљало унилатералне активности, уместо декларисаног заједничког деловања.

Перспективе развоја европског политичког идентитета и достигнућа спољне и безбедносне политике истражени су кроз призму теорије међувладиних односа, као и либералне теорије међувладиних односа, које заступају став да државе предају већи обим свог суверенитета само у областима које називају „*ниским политикама*“, као што је на пример област трговинске политике, за разлику од политика, какве су спољна и безбедносна или политика одбране, које спадају у домен „*високе политике*“, и у којима је процес преношења суверенитета са националних на наднационалне власти много тежи. Овим теоријским полазиштима кандидаткиња је у раду објаснила развој, као и процес операционализације европске спољне политике.

Истраживања је обављено кроз перспективу теоријског приступа новог институционализма, као и теорије управљања на више нивоа. За Н. Томовић је важно то да нови институционалисти сматрају да чланство и деловање држава чланица унутар Европских заједница, односно Европске уније, има важну улогу у дефинисању њихових националних спољних политика. Тако су многе државе чланице, услед сопственог учествовања у доношењу одлука о спољнополитичким активностима на европском нивоу развијале своје националне спољнополитичке приоритете у односу на питања или области које до тада нису биле у домену њиховог интересовања. Додатно, за рад је важна тврдња нових институционалист по којој такве одлуке могу да еволуирају тако да надмаше првобитну намеру.

Теоријски приступ управљања на више нивоа за ово истраживање упутно је јер заступа тезу да у оквиру ЕУ не постоји централизован систем управљања, већ да постоји врло сложен систем управљања на више нивоа, који се заснива на сложеним преговарачким процесима и ситуацијама. Једним значајним делом, тај модел управљања примењује се и у области заједничке спољне и безбедносне политике.

На основама поменутих поставки савремених теорија, кандидаткиња је у раду објаснила институционални и нормативни развој, процес операционализације европске спољне политике, односно резултате у деловања ЕУ у области спољне и безбедносне политике.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Николета Томовић је радећи на формулацији пријаве за докторску дисертацију узложила неколико хипотеза које је поделила на две генералне и четири посебне:

Генералне хипотезе:

1) Иако је Европска унија у последње две деценије постигла значајне резултате у институционализацији спољне и безбедносне политике и развоју конкретних инструмената за њено спровођење, то није довело до стварања *заједничке* спољне и безбедносне политике држава чланица, већ је исходило само одговарајућим облицима сарадње и различитим нивоима координације, који су подразумевали приближавање националних политика чланица и тражење елемената који су им заједнички.

2) Развој спољне и безбедносне политике, као и безбедносне и одбрамбене политике Европске уније није имао већи утицај на јачање њене улоге као значајног међународног актера.

Посебне хипотезе:

1) Европска унија на међународном плану у највећој мери делује у складу са националним интересима и приоритетима најмоћнијих држава чланица.

2) Разлике у моћи и интересима држава чланица представљају круцијалне одреднице у објашњавању разлога у застојима и неуспесима у развоју и спровођењу спољне и безбедносне политике Европске уније.

3) Заједничка спољна и безбедносна политика није успела да утиче на дефинисање националних спољних политика, већ је она коришћена као инструмент националним владама за заштиту сопствених националних интереса.

4) Иако облици „појачане сарадње“ уважавају специфичности и разлике између држава чланица, истовремено омогућавајући спровођење различитих аранжмана сарадње, они не доприносе јачању кохезије и кохерентности спољне политике и политике безбедности. Високо дефинисани услови за покретање облика флексибилне сарадње, што чини да већина чланица остаје изван аранжмана сарадње, изазива још дубље мимоилажење чланица по питању развоја европске спољне и безбедносне политике.

4. Структура дисертације и кратак опис њеног садржаја

Структура дисертације

Увод

I Европска унија: међународна организација или наднационална заједница

1.1. Идеја Европе и зачеци политичке интеграције

1.2. Од међудржавне сарадње ка наднационалности - кључне фазе европске интеграције

1.3. Федерални или конфедерални концепт развоја ЕЗ

1.4. Трагање за европским (спољнополитичким) идентитетом

1.5. Теорије европске интеграције

1.6. Теоријске расправе о развоју спољне политике ЕУ

II Политички идентитет ЕУ – процес постепене конституционализације европске спољне политике

2.1. Развој идеје политичког уједињавања након Другог светског рата

2.2. Неуспели покушаји политичког интегрисања европских држава током хладног рата

2.3 Почетни кораци у формализовању и институционализацији спољне политике ЕУ

2.4 Грађење илузорне спољне политике: од Мастрихта до Амстердама

2.5 Кораци ка заједничкој спољној политици: од Амстердама ка Лисабону

2.6. Од спољне политике ка политици одбране ЕУ

III Концепт спољне политике у XXI веку и Европска унија

3.1 Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ у Лисабонском уговору

3.2. Природа спољне политике ЕУ: циљеви и вредности заједничке спољне политике и безбедносне политике

3.3. Правни основи за доношење одлука, средства и инструменти спољне политике ЕУ

3.4. Облици флексибилне сарадње – спас или крах европске спољне и безбедносне политике

IV Континуитет и промене у спољној политици ЕУ

4.1. Спољна и безбедносна политика ЕУ у пракси - домети и учинци европске спољне политике

4.2. Европска одбрана – ЕУ као цивилна или војна сила?

4.3. Да ли ЕУ има *заједничку* спољну политику?

V Изазови развоја и спровођења спољне политике Европске уније

5.1 Институционални и нормативни изазови развоја спољне и безбедносне политике

5.2. Капацитети ЕУ да води заједничку спољну политику – кључне препреке спровођења спољне политике

5.3. Спољна политике ЕУ и националне политике држава чланица

Закључак: Будућност европског спољнополитичког идентитета

Кратак опис садржаја

Дисертација има одговарајућу проблемску структуру, подељену у пет основних поглавља, увод и закључак. У *уводном делу* садржана су полазна разматрања о предмету истраживања. Уједно, у овом делу рада, поред представљања садржаја и описа предмета истраживања, кандидаткиња указује на основне резултате који се желе постићи.

Прво поглавље носи назив *Европска унија: међународна организација или наднационална заједница*. У овом поглављу објашњени су историјат развоја идеје Европе и сами зачеци политичке интеграције европских држава, затим кључне фазе европске интеграције, са нагласком на развој европског спољнополитичког идентитета. У овом поглављу изложене су најзначајније теоријске поставке европских интеграција и међународних односа које су релеватне за изучавање развоја спољне политике ЕУ.

Друго поглавље носи назив *Политички идентитет ЕУ – процес постепене конституционализације европске спољне политике*. У овом поглављу тематизован је развој идеје политичког уједињавања након Другог светског рата, као и разлози неуспелих покушаја политичког интегрисања током Хладног рата. Уједно, овде је изложен институционални оквир и начин функционисања спољне политике Европске уније, сагледавајући политичке, историјске, нормативне трендове њеног развоја. Кандидаткиња је у овом делу идентификовала елементе континуитета, као и елементе промена које је карактеришу.

Треће поглавље носи назив *Концепт спољне политике у XXI веку и Европска унија*. У овом поглављу објашњени су циљеви и вредности европске спољне политике, као и њени кључни актери, средства и инструменти. Будући да су различитост и хетерогеност између држава чланица, као и проблем усклађивања процеса проширења и продубљивања интеграционог процеса, условили потребу за дефинисањем различитих механизма флексибилне сарадње, у овом поглављу су изложени њени кључни облици. С тим у вези, истражено је питање, да ли и у којој мјери ови облици флексибилне сарадње представљају кључ даљег развоја ЗСБП, или „диференцирана интеграција“ отежава свеукупни развој европске интеграције у смеру стварања „Европе у више брзина“. У процесу доказивања тезе да чланице користе механизме флексибилне сарадње како би остварили сопствене националне интересе, а не да би унапредиле заједничку спољну и безбедносну политику, анализирано је деловање ЕУ у оквиру мисије Артемис у Конгу.

У четвртој поглављу - Континуитет и промене у спољној политици ЕУ – објашњени су кључни елементи који су омогућили континуитет у развоју спољне политике ЕУ, као и кључне промене које су подстакле већу политичку интеграцију држава чланица. Ауторка је анализирала кључне догађаје који су подстакли државе ЕУ да унапреде ниво политичке интеграције, као и основне препреке које онемогућавају заузимање истоветних спољнополитичких ставова држава чланица у деловању на међународном плану.

Успешност спровођења заједничке спољне и безбедносне политике, деловање држава чланица у односу на приоритете и правце развоја европске спољне политике или сопствене националне приоритете, анализирани су на примерима деловања Уније у неколико сукоба - на просторима бивше Југославије током 90-их година XX века (криза у Босни, криза на Косову и Метохији), у израелско-палестинском сукобу, као и ирачкој кризи у периоду од 2002. до 2004. године. Кроз призму деловања Уније у овим сукобима, рад је показао у којој мери је деловање држава чланица на међународном плану представљало унилатералне активности, уместо заједничког деловања ЕУ.

Пето поглавље - Изазови развоја спољне политике ЕУ - усмерено је на истраживање питања, колико је формализовање, институционализација и само спровођење спољне и безбедносне политике утицало на јачање позиције ЕУ на међународној сцени и профилисање њеног политичког идентитета. Сагледавајући могућности даљег и дубљег интегрисања чланица, у раду се одговара на питање, да ли и у којој мери су вишедеценијски напори на изградњи европске спољне политике успели да преобликују националне спољне политике. Ово поглавље је такође усмерено ка дефинисању кључних изазова и препрека развоја ЗСБП, како оних који потичу из нормативног и институционалног оквира, тако и оних који потичу из деловања самих држава чланица, а који онемогућавају Унији да оствари значајније успехе у стварању заједничке спољне политике.

Закључак рада је фокусиран на сажете налазе истраживања. Имајући у виду основни претмет рада, овде се износе разлози релативног неуспеха у деловању ЗСБП ЕУ. То су, укратко, кључна структурна ограничења ЗСБП која потичу из нормативног и институционалног оквира, ограничења која проистичу из одсуства политичке воље држава чланица за комунитаризацију ове области, одлучујући утицај националних спољних политика, националних интереса и националних стратешких традиција држава чланица на обликовање европске спољне политике, „стратешка хетерогеност“ ЕУ и неусклађеност различитих националних интереса и стратешких политика, као и несагласност држава чланица и по питању односа према НАТО савезу.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Ова докторска дисертација у потпуности је остварила свој унапред постављени научни циљ, а то усмерење да се пружи научно објашњење постојања и деловања заједничке спољне и безбедносне политике, као и истраже и изложе узроци постојећих

ограничења спољне политике ЕУ, као и перспективе њеног будућег деловања. Такође, остварен је и њен друштвени циљ који је подразумевао истраживање резултата и исхода ЗСБП у правцу одржања мира и безбедности не само ЕУ него и европског континента у целини, као и светске заједнице.

Истраживањем се постигло утврђивање праваца дубље интеграције у домену спољне политике између чланица Уније, те могућих исходишта развоја различитих видова међувладине сарадње чланица у домену заједничког спољнополитичког деловања, али и могућности јачања надлежности институција Уније у овој области. Допринос истраживања састоји се и у идентификовању кључних ограничења процеса дубље интеграције Уније у области спољне политике, препознајући доминантне препреке и изазове који утичу на њен развој и функционисање. Сагледавајући могућности даљег и дубљег интегрисања чланица ЕУ у области спољне политике, рад је дао одговор на питање, да ли и у којој мери су вишедеценијски напори ка изградњи заједничке спољне политике успели да преобликују националне спољне политике, и с тим у вези изложио научну прогнозу ближе будућност европске спољне политике и европског политичког идентитета. Истраживање овог питања у дисертацији пружа допринос бољем и дубљем разумевању овог значајног комплекса не само у академској заједници, већ и у свету практичне политике.

6. Закључак комисије

Кандидаткиња Николета Томовић обавила је врло комплексно истраживање заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније и изложила га на веома систематичан и прегледан начин. За предмет своје дисертације одабрала је проблем који није чврсто укотвљен у политички систем ЕУ, већ садржи једну динамичну и у основи недовољно нормирану временску и просторну структуру. Утолико је било теже обавити истраживање средствима данашњих теорија европских интеграција и међународних односа и њима одговарајућих метода истраживања. Осим тога, без обзира што је о овој или сличној теми доста писано и расправљано у академској заједници, још увек не постоји утабана научна стаза којом би се кретали млађи истраживачи. Они су, попут Николете Томовић упућени да добрим делом сами крче пут ка сазнавању суштинских обележја овог не само динамичног него и противречног процеса.

Писац ове докторске дисертације савладале је све истраживачке тешкоће и невоље у бављењу овим системски недовршеним предметом истраживања. Његову шаролику и неухватљиву праксу, често супротну начелима и нормама његовог формалног уређења, она је најпре истражила а потом и изложила на примерен начин истраживачког поступка. Јасним језиком и прегледним стилем ова дисертација испуњава све услове узорне докторске дисертације, што представља одличну основу за даља истраживања.

Стојећи иза ових оцена, комисија предлаже Наставно-научном већу овог факултета да усвоји овај извештај и преда га на коначни поступак академске верификације.

У Београду, 18. октобра 2017.

Чланови комисије

Др Маја Ковачевић, ванредни професор

Др Дејана Вукасовић, виши научни сарадник

Др Слободан Самарџић, редовни професор